

სამართლის უზენაესობა*

ინგლისურიდან თარგმნა მარიამ გორგოძე

სამართლის უზენაესობის გულში პარადოქსია. ეს პრინციპი მოითხოვს გარკვეულობას და გმოვს ყოველგვარ ორაზროვნებას კანონში. იდეის მიმდევრებს შორის დიდი უთანხმოებაა სამართლის უზენაესობის ნამდვილ მნიშვნელობასთან დაკავშირებით. ეს უთანხმოებები კარგად არის შეჯამებული ჩვენ წინამდებარე, ვენეციის კომისიის სამუშაო დოკუმენტში. ასევე ნათლადაა გადმოცემული ლორდ ბინგამის წიგნში. შესაძლოა, ამგვარ პარადოქსზე ბუნებრივი რეაქცია იყოს სამართლის უზენაესობის იდეის, როგორც ბუნდოვანი და გამოუსადეგარი კონცეფციის, უარყოფა. თუ გვსურს ვთქვათ, რომ ფარული კანონები და სასამართლო პროცესები მიუღებელია, რომ მსჯავრდებულები არ უნდა იყვნენ წამების მსხვერპლნი, ან რომ პარლამენტი უნდა ემორჩილებოდეს დაწერილ კონსტიტუციას, შეგვიძლია ვთქვათ მხოლოდ ეს და მოვეშვათ ფიქრს სამართლის უზენაესობის ზუსტი მნიშვნელობის თაობაზე.

ცხადია, როდესაც ადამიანები არსებითად ვერ თანხმდებიან პოლიტიკური ღირებულებების შესახებ – როდესაც უთანხმოება ეხება დემოკრატიის, ლიბერალიზმისა და თანასწორობის მნიშვნელობას – ვანყდებით ამგვარ რეაქციას: უარყოფთ კონცეფციას. მაგრამ ეს თითქმის ყოველთვის შეცდომაა. პოლიტიკური ღირებულებები პოლიტიკური ვალდებულებებია. ხელისუფლება და ხალხი თანხმდებიან, რომ დემოკრატიის, თავისუფლებისა და სამართლის უზენაესობის სახით არსებობს მნიშვნელოვანი ღირებულებები, თუმცა ვერ თანხმდებიან და ალბათ, სიღრმისეულადაც, ამ ღირებულებათა იდენტიფიცირების კონკრეტულ გზებზე. მნიშვნელოვანია აღნიშნული უთანხმოების სათანადოდ განსაზღვრა და მასთან დაპირისპირება. სხვა შემთხვევაში, დავკარგავთ შესაძლებლობას, დავასაბუთოთ, რომ ფარული სასამართლო პროცესები და საპარლამენტო სუვერენიტეტი გაუმართლებელია, რადგან არღვევს სამართლის უზენაესობის პრინციპს, და შემდეგ ვეღარ დავასაბუთებთ, რომ ამ წინააღმდეგობის საუკეთესო განმარტება ასევე ადასტურებს საპარლამენტო სუვერენიტეტის გაუმართლებლობას.

* თარგმნილია შემდეგი მოხსენებიდან: Dworkin R., Keynote Speech, The Rule of Law, The European Commission for Democracy through Law (the Venice Commission), Conference on “The Rule of Law as a Practical Concept”, London, March 2, 2012, 5-11.

ამ დილას დავასაბუთებ, რომ დავა სამართლის უზენაესობის ბუნებასთან დაკავშირებით არის ფუნდამენტური მორალური იდეის – პიროვნული ღირსების იდეის – და, შესაბამისად, პოლიტიკური ლეგიტიმაციის შესახებ არსებული უფრო ღრმა უთანხმოების ანარეკლი. დავიწყებ რამდენიმე კომენტარით ზოგიერთი მნიშვნელოვანი უთანხმოების შესახებ. მაგრამ, უპირველესად, ყურადღებას გავამახვილებ ორ საკითხზე იმის შესახებ, რაც უდავო ჩანს.

პირველი არის ის, რომ სამართლის უზენაესობის მნიშვნელობასთან დაკავშირებით ბევრი რამაა უდავო. ლონ ფულერი, თავის გავლენიან ნიგნში – „სამართლის შინაგანი მორალურობა“ – ჩამოთვლის, რას კრძალავს სამართლის უზენაესობა: არა მხოლოდ ფარულ კანონებსა და სასამართლო პროცესებს, არამედ, მაგალითად, კანონებს, რომლებიც არ არის შესრულებადი და ყალბ სასამართლო პროცესებს. მეორე ისაა, რომ სამართლის უზენაესობა არ არის „ან ყველაფერი, ან არაფერი“ კატეგორიის საკითხი; ისე, რომ სახელმწიფოები, რომლებიც თავიანთ მანდატს გარკვეულ ასპექტში არ დაემორჩილნენ, განიხილებოდნენ ტირანიად. სამართლის უზენაესობა არის მისწრაფება და, შესაბამისად, სპექტრული ხასიათისაა. ჩემი ქვეყანა, აშშ, არ ემორჩილება სამართლის უზენაესობას, როდესაც გუანტანამოში პატიმრებს წლების განმავლობაში ამყოფებს ბრალდებისა და სასამართლო პროცესის გარეშე; და ასევე, ვფიქრობ, იმ შემთხვევაშიც, როდესაც ვერ მოახდინა რატიფიცირება რომის სტატუტისა, რომელიც აღიარებს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურიდიურობას. თუმცა, სხვა მხრივ, მათ შორის, სისხლის სამართლის საპროცესო კანონებში, ამერიკის შეერთებული შტატები ბევრ ევროპულ სახელმწიფოზე მეტად უახლოვდება იმას, რასაც სამართლის უზენაესობა იდეალურ შემთხვევაში მოითხოვს. უნდა ვიკითხოთ არა ის, აღიარებს თუ უარყოფს სახელმწიფო სამართლის უზენაესობას, არამედ როდის და რამდენად ჩამორჩება მას.

ახლა კი უთანხმოებების შესახებ.

1. ფორმალურია თუ შინაარსობრივი სამართლის უზენაესობა?

ერთ-ერთ შეხედულებას მხარს უჭერდა პროფესორი ჯოზეფ რაცი: „არადემოკრატიული სამართლის სისტემა, დაფუძნებული ადამიანის უფლებების უარყოფაზე, უკიდურეს სიღარიბეზე, რასობრივ სეგრეგაციაზე, სქესობრივ უთანასწორობასა და რელიგიის ნიშნით დევნაზე, პრინციპულად, შესაძლოა, მასზე უფრო განვითარებულ დასავლურ დემოკრატიებზე მეტად შეესაბამებოდეს სამართლის უზენაესობის მოთხოვნებს... ეს იქნება განუზომლად უარესი სამართლის სისტემა, თუმცა გამორჩეული იქნება ერთ ასპექტში: მის შესაბამი-

სობაში სამართლის უზენაესობასთან... კანონმა შესაძლოა ... დაანესოს მონობა სამართლის უზენაესობის დარღვევის გარეშე“.

ლორდი ბინგამი ცალსახად არ ეთანხმება. „კატეგორიულად უარყოფ [რაციის ხედვას] „ფართო“ განმარტების სასარგებლოდ, რომელიც მის ფარგლებში აქცევს ადამიანის უფლებების დაცვას. სახელმწიფო, რომელიც სასტიკად თრგუნავს ან დევნის საკუთარი ხალხის ნაწილს, ჩემი აზრით, არ შეიძლება ჩაითვალოს სამართლის უზენაესობის დამცველად, მაშინაც კი, როდესაც დევნილი უმცირესობების საკონცენტრაციო ბანაკში გადაყვანა ან მდებარეობითი სექსის ბავშვების მთის ფერდობზე სავალდებულო მიტოვება გათვალისწინებულია სათანადო წესით მიღებული და სკრუპულოზურად დაცული დეტალური კანონებით.“ Bingham, Tom (2011-07-07).

რა თქმა უნდა, ორივე, რაციც და ბინგამიც, გმოპენ რაციის მიერ აღწერილ ტირანიას. მაგრამ, თუ რაციის პოზიციაში აზრი დევს, ის უნდა ფიქრობდეს, რომ გარკვეულ საკითხებში ან გარკვეულწილად მისი ტირანია უკეთესია, ვიდრე იქნებოდა გამჭვირვალედ შემუშავებული და თანმიმდევრულად აღსრულებული კანონმდებლობის არარსებობის პირობებში. სამართლის უზენაესობის ანალიზი ვერ მოხერხდება ჩვეულებრივი ენობრივი აღწერით. ასეთი მიდგომა აზრს მოკლებული იქნებოდა, რადგან ჩვეულებრივი მოსაუბრეები სხვადასხვაგვარ განმარტებას შემოგვთავაზებდნენ. მის შინაარსზე უთანხმოების მიუხედავად, უნდა ვაღიაროთ, რომ სამართლის უზენაესობა არის ღირებულება. შესაბამისად, იმგვარად უნდა განვმარტოთ, რომ გამოვავლინოთ მისი სიკეთეები. სწორედ ამიტომ ვერ თანხმდებიან რაცი და ბინგამი: რაცი მიიჩნევს, რომ თუნდაც მცირედით, კანონმდებლობის დამცველი ტირანია უმჯობესია, ბინგამი კი ფიქრობს, რომ მხოლოდ სათანადოდ მიღებული კანონმდებლობის ზედმინვნით დაცვა არაფრითაა უკეთესი.

2. შეესაბამება თუ არა საპარლამენტო სუვერენიტეტი სამართლის უზენაესობას? თუ კანონიერება მოითხოვს ზღვრის დანესებას იმის შესახებ, თუ რომელი აქტების მიღება შეუძლია დემოკრატიულად არჩეულ პარლამენტს? მოითხოვს თუ არა, რომ ზოგიერთ მოსამართლეს ჰქონდეს უფლება გააუქმოს, სულ მცირე, პარლამენტის უკიდურესი გადაწყვეტილებები?

ჩემი მიზანი არაა ვიკითხო, აქვს თუ არა პარლამენტს სამართლებრივი უფლებამოსილება გააკეთოს ყველაფერი, რასაც მოისურვებს, სახელმწიფოში, რომელიც მის უფლებამოსილებას ექსპლიციტურად ზღვარს არ უწესებს. გაერთიანებულ სამეფოში სამართლის თეორეტიკოსებს შორის მნიშვნელოვანი დე-

ბატების საგანია, ამ გაგებით, არის თუ არა ბრიტანეთის პარლამენტი სუვერენული. ბინგამის აზრით ასეა, თუმცა მისი ყოფილი კოლეგა ლორდი სტეინი და ჯეფრი ჯოუელი, მრავალ სხვასთან ერთად, არ ეთანხმებიან. ისინი ფიქრობენ, რომ, მაგალითად, პარლამენტს არ გააჩნია უფლებამოსილება შეზღუდოს სამართლოს იურისდიქცია ბრალდებული ტერორისტების დასაცავად. ეს უთანხმოება აღძრავს კომპლექსურ საკითხებს სამართლის ბუნებისა და საფუძვლების შესახებ; ამ საკითხებს მალე მივუბრუნდები, ახლა კი სხვა თემაზე მსურს ყურადღების გამახვილება. მოითხოვს თუ არა სამართლის უზენაესობა, მოსამართლეებს შეეძლოთ პარლამენტის სამართლებრივი აქტების არაკონსტიტუციურად ცნობა და შესაბამისად, გაუქმება?

როგორც ჩანს, ბინგამი ასე მიიჩნევდა. იგი ფიქრობდა, რომ ბრიტანეთის პარლამენტის უფლებამოსილება შეუზღუდავი იყო, თუმცა, ამავდროულად, ამ ფაქტს სამართლის უზენაესობის ხარვეზად მიიჩნევდა. ჩვენთვის გასაგებია, რა განაპირობებს ამგვარ აზრს. სამართლის უზენაესობა მოითხოვს, არავინ იდგეს კანონზე მაღლა, საპარლამენტო სუვერენიტეტი კი ნიშნავს, რომ საკანონმდებლო ორგანო – პრაქტიკულად, მოქმედი ხელისუფლება – დგას კანონზე მაღლა. მათ ნებას არაფერი ზღუდავს. ბინგამი მიიჩნევდა, რომ ბრიტანეთი უფრო დაუახლოვდებოდა სამართლის უზენაესობასთან შესაბამისობას, თუ მოსამართლეებს რეალურად ექნებოდათ ვეტოს უფლება.

მაგრამ სამართლის სხვა მრავალი თეორეტიკოსი საპირისპიროს ფიქრობს და ჩვენთვის მათი ხედვაც გასაგებია. ისინი ფიქრობენ, რომ აშშ-სა და ევროპის საბჭოს წევრ ბევრ ქვეყანაში არსებული მდგომარეობა, რომლის მიხედვითაც, სამართლებრივი აქტების ნამდვილობაზე საბოლოო გავლენა მოსამართლეებს აქვთ, პირდაპირ ეწინააღმდეგება სამართლის უზენაესობას, რადგან ის კანონზე მაღლა აყენებს მოსამართლეებს, რომლებიც არ აირჩევიან. ზოგიერთი მათგანი, მათ შორის, აშშ-ის უმაღლესი სასამართლოს მოსამართლე სკალია, განსაკუთრებით მიუღებლად მიიჩნევს ამ უფლების მინიჭებას საერთაშორისო ტრიბუნალისთვის, მაგალითად, როგორიცაა, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო. ეს კრიტიკოსები ფიქრობენ, რომ სამართლის უზენაესობის რეალური არსი, სულ მცირე, დემოკრატიულ სახელმწიფოებში მაინც, ისაა, რომ ხალხს, როგორც მთლიანობას, ჰქონდეს გადამწყვეტი სიტყვა იმის შესახებ, თუ რა იქნება კანონი, სრულად შეუზღუდავი პარლამენტი კი მაქსიმალურად უახლოვდება ამ იდეალს.

პირველი გაკვეთილი, რომელიც ამ უთანხმოებიდან გამომდინარეობს, არის ის, რომ ნაცნობი სლოგანებით გამოხატული სამართლის უზენაესობა, თუნდაც ისტორიულად რელევანტური, აზრს მოკლებულია პირდაპირ გაგების შემთხვე-

ვაში. არ არსებობს ისეთი რამ, როგორიცაა კანონის და არა ხალხის მმართველობა, ან სახელმწიფო, რომელშიც კანონზე მაღლა არავინ დგას. საბოლოოდ, ვინმემ უნდა მიიღოს და განმარტოს სამართლის ნორმები. შეგვიძლია ვიგულისხმოთ მხოლოდ ის, რომ საკანონმდებლო და სასამართლო ძალაუფლება სწორად უნდა იყოს გადანაწილებული, უთანხმოება კი ეხება იმას, თუ რომელი გზაა სწორი.

მეორე გაკვეთილი, რომელიც უნდა აღინიშნოს, ამ საკითხის დუალისტური ბუნებაა: ხალხი ფიქრობს, რომ სამართლის უზენაესობა მოითხოვს ან კრძალავს პოლიტიკური უმრავლესობის დომინირებას. როგორც ჩანს, ნეიტრალური პოზიციისთვის ადგილი არ რჩება. ესეც თავისთავად მრავლისმთქმელია და შემდგომ დავუბრუნდები.

3. მესამე საკითხი, რომელსაც განვიხილავ, ნაცნობი სამართლებრივი საკითხია. რთული ან ახალი შემთხვევის გადაწყვეტისას მოსამართლეები ახალ კანონს ქმნიან, თუ აღმოაჩენენ იმას, რაც უკვე არის კანონი? როდესაც მოსამართლე კარდოზომ და ლორდმა ატკინმა გადაწყვიტეს, რომ პროდუქტის გამო პასუხისმგებლობა არ საჭიროებს სახელშეკრულებო ურთიერთობას, ხომ არ შექმნეს რადიკალურად ახალი კანონი და გამოყენებისას მიაღწიეს უკუძალა? თუ უბრალოდ გამოასწორეს ტრადიციული შეცდომა კანონის არსის გაგებასთან დაკავშირებით და, შესაბამისად, კანონი კი არ შექმნეს, არამედ აღმოაჩინეს. ეს არის კითხვა, რომელიც განარჩევს სამართლებრივ პოზიტივისტებს სამართლებრივი ინტერპრეტივისტებისგან.

სამართლის უზენაესობის შესახებ ამ კითხვის მნიშვნელობა აშკარაა. თუ რთული შემთხვევების გადაწყვეტისას მოსამართლეებმა უნდა შექმნან ახალი კანონი, გამოდის, რომ რთული შემთხვევები მოსამართლეებისგან მოითხოვს სამართლის უზენაესობის პრინციპის დარღვევას. მაშასადამე, მოსამართლეებმა ხშირად უნდა შექმნან კანონი, მიუხედავად ხალხთან ანგარიშვალდებულების არარსებობისა, და უარესი, მათ ახალი კანონი მხარეებზე უნდა გაავრცელონ უკუძალით, რაც სამართლის უზენაესობის ფუნდამენტურ პრინციპს ეწინააღმდეგება.

მაგრამ, მეორე მხრივ, თუ რთული შემთხვევების წინაშე მდგარი მოსამართლეები ეცდებიან გონივრულად გადაწყვიტონ, რას გულისხმობს კანონი სინამდვილეში, მიუხედავად იმ ფაქტისა, რომ მათ მიერ აღმოჩენილი კანონი მანამდე არასდროს ყოფილა აღმოჩენილი, მაშინ მოსამართლეები არ არღვევენ სამართლის უზენაესობის პრინციპს, როდესაც მათ მიერ მიღებული გადაწყვეტილება მართებულია. პირიქით, სამართლის უზენაესობის პრინციპი დაირღვეოდა, თუკი მოსამართლეები არ აღმოაჩენდნენ უცნობ კანონს, რადგან ეს

მხარეებს წაართმევდა კანონის შესაბამისი გადაწყვეტილების მიღების შესაძლებლობას. ყურადღება მიაქცിയეთ, ეს კვლავაც წინააღმდეგობრივი საკითხია. ერთი მხრივ, სამართლის უზენაესობა ირღვევა, თუნდაც საჭიროებიდან გამომდინარე, როდესაც მოსამართლეები მოიხმობენ და იყენებენ მოულოდნელ ნორმას. მეორე მხრივ, სამართლის უზენაესობის პრინციპი დაირღვეოდა, თუ ამას არ გააკეთებდნენ.

იურისპრუდენციის შესახებ არსებული ორი საპირისპირო შეხედულება, რომლებიც ვახსენე, პოზიტივიზმი და ინტერპრეტივიზმი, ვერ თანხმდება სამართლის უზენაესობასთან დაკავშირებით, რადგან მათ ძალიან განსხვავებული ხედვა აქვთ სამართლის ბუნებისა და საფუძვლების შესახებ. პოზიტივისტებისთვის, რა არის კანონი ზოგიერთ საკითხზე მხოლოდ ისტორიული ან სოციალური ფაქტია. სამართალი არის ის, რაც გაცხადებულია კანონმდებლობასა და სასამართლო პრაქტიკაში. ასე რომ, ჰიპოთეზურად, თუ არსებული სამართლებრივი აქტები ან გადაწყვეტილებები არ გვთავაზობს ახალი შემთხვევის გადაწყვეტის გზას, მაშინ ამ საკითხზე კანონი საერთოდ არ არსებობს და მოსამართლეებს მოუწევთ გამოიყენონ დისკრეცია ახალი კანონის მიღებისა და მისი უკუძალით გავრცელებისთვის. მათ სხვა არჩევანი არ გააჩნიათ, თუკი ახალი შემთხვევა უნდა გადაწყვიტონ. შესაბამისად, პოზიტივისტებისთვის კონტინენტური სამართლის სისტემა, რომელშიც პრინციპის დონეზე მაინც შეზღუდულია მოსამართლეთა უფლება, განმარტონ კოდიფიცირებული კანონმდებლობა, სულ მცირე, ცდილობს, დაემორჩილოს სამართლის უზენაესობის პრინციპს ამ ასპექტში. ბინგამი, რომელიც პოზიტივისტი იყო, ფიქრობდა, რომ რთული შემთხვევების გადაწყვეტისას მოსამართლეები აშკარად ქმნიან ახალ კანონს. მისი აზრით, აბსურდულია, რომ არსებობს უცნობი კანონი, რომელიც მოსამართლეთა მიერ აღმოჩენას ელოდება. შესაბამისად, ბინგამი მიიჩნევდა, რომ საერთო სამართლის სისტემები, რომლებშიც მოსამართლეს გარკვეული დისკრეცია აქვს, სამართლის უზენაესობის პრინციპს არღვევს და, შესაბამისად, ეს დისკრეცია უნდა შეიზღუდოს.

მეორე მხრივ, ინტერპრეტივისტებისთვის სამართალი მოიცავს არა მხოლოდ უკვე მიღებულ და გაცხადებულ წესებს, არამედ პრინციპებს, რომლებიც საუკეთესოდ ასაბუთებს ამ წესებს, როგორც პოლიტიკური მორალის საკითხს. შესაბამისად, რა არის კანონის რეალური განაცხადი, დამოკიდებულია პოლიტიკური მორალის სწორად შეფასებაზე. როდესაც პოზიტივისტები ხედავენ სიცარიელეს კანონმდებლობაში, სინამდვილეში, ეს არის მხოლოდ სივრცე, რომელიც ელოდება არსებული კანონის განმარტებით შევსებას, რათა გაირკვეს,

რას შემოგვთავაზებდა ახალი შემთხვევის გადანაცვებისთვის ამ კანონების საფუძველში არსებული პრინციპები. ეს გვეუბნება, რა არის სინამდვილეში სამართალი და რას მოითხოვს სამართლის უზენაესობა მოსამართლეებისაგან.

ჩვენ უკვე გამოვარკვიეთ სამი სიღრმისეული დავა სამართლის უზენაესობის იდეის ბუნებასა და მის პრაქტიკაში გამოყენებასთან, შეიძლება ითქვას, კანონიერების იდეასთან დაკავშირებით. როგორ უნდა გადავწყვიტოთ ეს დავები? სამართლის კონცეპტუალური ანალიზი არ გამოდგება. არც სხვადასხვა დოკუმენტში არსებული სამართლის უზენაესობის განმარტების შესახებ ისტორიული ან შედარებითი ანალიზის შესწავლა. სამართლის უზენაესობასთან დაკავშირებული ეს დებატები უნდა გავიგოთ, როგორც სიღრმისეული დებატები პოლიტიკის თეორიასა და ასევე, პოლიტიკის ფილოსოფიაში.

საუკუნეების განმავლობაში პოლიტიკის თეორიის ცენტრალური დებატები შეეხებოდა პოლიტიკური ლეგიტიმურობის ბუნებას. ხელისუფლებები მიმართავენ იძულებას. გაუმართლებელი იძულება არის ადამიანის ღირსების შეურაცხყოფა. რამ შეიძლება გახადოს იძულება ღირსებასთან შესაბამისი? თანამედროვე სამყაროში, დაწყებული მე-17 საუკუნიდან, ამ კითხვას მრავალი პასუხი გაეცა.

საზოგადოებრივი ხელშეკრულება? თუ საზოგადოება თანხმობას აცხადებს, მიიჩნევა, რომ არ არსებობს შეურაცხყოფა. მაგრამ ხსენებული საზოგადოებრივი ხელშეკრულება, ყველაზე განვითარებული ფორმის შემთხვევაშიც კი, ფიქციაა. არ არსებობს იმის დასტური, რომ ხალხმა ნამდვილად გამოხატა თანხმობა.

მაჟორიტარული დემოკრატია? მის ყველაზე განვითარებულ ფორმაშიც უმრავლესობის ვერდიქტი არ წყვეტს პრობლემას. უმცირესობა ყოველთვის არსებობს და რჩება კითხვა: რამდენად შეესაბამება იძულება მათ ღირსებას?

ადამიანის უფლებები? ხელისუფლებამ ზედმეტად ცუდი არაფერი უნდა გააკეთოს. მაგრამ ეს თავისთავად ვერ უზრუნველყოფს საკითხის სრულფასოვან გადანაცვლებას. ძალადობრივმა ხელისუფლებამ შეიძლება პატივი სცეს ადამიანის უფლებებს და მაინც აიძულოს ხალხი მათი ნების საწინააღმდეგოდ.

მე ამ წინადადებას გთავაზობთ: სამართლის უზენაესობის შესახებ ჩვენი დებატები აირეკლავს ორ სხვადასხვა კონცეფციას იმის შესახებ, თუ რას მოითხოვს ინდივიდუალური ღირსება, გარდა დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებებისა.

პირველი თეზისი ისაა, რომ როგორც კი დემოკრატია დამყარდება და ადამიანის უფლებები დაცული იქნება, ღირსება მოითხოვს მხოლოდ გონივრულ გაფრთხილებას იმის შესახებ, თუ როდის ჩაერევა სახელმწიფო ხალხის საქმეში.

გონივრული გაფრთხილება მოითხოვს, რომ კანონი იყოს ცხადი და საჯაროდ გამოქვეყნებული, რათა შესაძლებელი იყოს მისი შესრულება და დამოუკიდებელი სასამართლოს მსგავსი ინსტიტუტების მიერ სათანადო პროცედურების შემუშავება, რათა გადანყვიტონ, ნამდვილად დაირღვა თუ არა გაფრთხილება. სწორედ ეს წინაპირობებია მოთხოვნილი, როგორც ჩვენ შეიძლება ვუწოდოთ, სამართლის უზენაესობის ტრადიციულ გაგებაში: მაგალითად, დაისისთან და ფულერის „სამართლის შინაგან მორალურობაში“.

მეორე არის ის, რომ ღირსება უფრო მეტს მოითხოვს: ის მოითხოვს, რასაც მე ვუწოდებ ეგალიტარულ მთლიანობას. რაც გულისხმობს, რომ იძულებით კონტროლს დაქვემდებარებული ყველა სუბიექტი კანონის წინაშე ფუნდამენტურად თანასწორია. პრინციპები, რომლებიც ამართლებს ზოგიერთი ადამიანისადმი მოპყრობას, უნდა გამოიყენონ ყველას მიმართ. კანონი უნდა იყოს არა მხოლოდ საჯარო, არამედ თანმიმდევრული პრინციპისადმი: ის მთლიანობაში უნდა იყოს პრინციპის დონეზე დაცვადი. ღირსების მოთხოვნებთან დაკავშირებული ეს კონცეფცია უფრო მეტად საფუძვლიანია, ვიდრე გონივრული გაფრთხილების კონცეფცია. იგი მოითხოვს, რამდენადაც შესაძლებელია, სხვადასხვა ადამიანის მიმართ გამოყენებულ კანონს ახასიათებდეს მთლიანობა: ე.ი. თავიდან უნდა აიცილოს წინააღმდეგობები როგორც დეტალებში, ისე პრინციპის დონეზეც.

აშკარაა, რომ სამართალში ღირსების შესახებ ეს ორი კონცეფცია მნიშვნელოვნად კვეთს ერთმანეთს. ორივე გმობს იმას, რაც, როგორც აღვნიშნე, უდავოდ მიუღებელია: მაგალითად, საიდუმლო ან ფარულ სასამართლო პროცესებს. მაგრამ ისინი მკვეთრად განსხვავდებიან საკვანძო საკითხებში და ეს განსხვავება სამართლის უზენაესობის მოთხოვნებსა და აკრძალვებთან დაკავშირებულ უთანხმოებაში ვლინდება. ამ თვალსაზრისით კიდევ ერთხელ განვიხილავ აღნიშნულ უთანხმოებებს.

ფორმალურია თუ შინაარსობრივი სამართლის უზენაესობა?

კანონიერების გონივრული გაფრთხილების კონცეფციაში სამართლის უზენაესობა შეიძლება განიმარტოს, როგორც სხვა პოლიტიკური ღირებულებებისაგან განყენებული მოცემულობა. ის შეიძლება განიმარტოს უბრალოდ ფორმალურად, რადგან გაფრთხილება თავისთავად საკმარისია მის მიმართ გარკვეული შესაბამისობის გამოსახატად. თუმცა, ეგალიტარული გაგებით, შეუძლებელია კანონიერების სიკეთეების აღწერა მხოლოდ ფორმალური ცნებებით. კანონის წინაშე არსებითი თანასწორობისთვის აშკარად არაფრისმომცემია ადამიანების გაფრთხილება, რომ მათ წინ ელით გარდაუვალი ტერორი, როგორც ეს რაცის ისტორიაშია.

გონივრული გაფრთხილების კონცეფცია, შესაბამისად, არ მოითხოვს კანონიერების სხვა პოლიტიკურ ღირებულებებთან ინტეგრირებას. ევროპის საბჭოს სამი საყრდენი ერთმანეთისგან დამოუკიდებელია. მაგრამ ეგალიტარული მთლიანობის მოდელის მიხედვით, ინტეგრაცია საჭიროა, რადგან თანასწორობა მოითხოვს ორივეს, თანასწორ მონაწილეობას კანონშემოქმედებაში და სხვადასხვა პოლიტიკური უფლების პატივისცემას. ბინგამმა ეს ცხადი გახადა ჩემ მიერ ზემოთ ციტირებულ ამონარიდში.

მოითხოვს თუ არა სამართლის უზენაესობა საკონსტიტუციო სასამართლო კონტროლს, ანუ მოსამართლეების მიერ განხილვას ვეტოს უფლებით?

გონივრული გაფრთხილება ითვალისწინებს ჩემ მიერ გამოყოფილი შეხედულებებიდან პირველს: ის უარყოფს სასამართლო ვეტოს ლეგიტიმურობას. სისტემას, რომელშიც პარლამენტის სიტყვა საბოლოო და ექვემდებარება, შეუძლია უფრო ცხადი გაფრთხილების მიცემა ვიდრე იმას, რომელშიც პარლამენტის გადაწყვეტილებები მოსამართლეთა მიერ განხილვას ექვემდებარება და ეს განსაკუთრებით მართებულია, როდესაც მოსამართლეები კანონმდებლობას აფასებენ ისეთ ცვალებად მორალურ იდეებთან მიმართებით, როგორიცაა, სათანადო პროცესი, თანაბარი დაცვა, პირადი სივრცე, გამოხატვის თავისუფლება და კონსტიტუციური დოკუმენტებისთვის ახლა ცნობილი სხვა აბსტრაქციები.

თუმცა ეგალიტარული მთლიანობა საპირისპირო ხედვას ირჩევს. თუ სასამართლო კონტროლი გაზრდის კანონის მიერ ყველა მოქალაქისადმი თანასწორი მოპყრობისა და პატივისცემის ალბათობას, მაშინ ეს არის ის, რასაც სამართლის უზენაესობა ამ კონცეფციის მიხედვით მოითხოვს. ეგალიტარული კონცეფცია არ უარყოფს აბსტრაქტულ მორალურ ტესტებს. თუ სასამართლო კონტროლი კარგად მუშაობს, აბსტრაქცია აუმჯობესებს მის მოქნილობასა და მიღწევებს. ერთ-ერთი თვალსაჩინო მაგალითია აშშ-ის უმაღლესი სასამართლოს გადაწყვეტილებები რასობრივი ინტეგრაციის შესახებ და ჰომოსექსუალიზმის კრიმინალიზაციისა და პენალიზაციის წინააღმდეგ.

პოზიტივიზმი თუ ინტერპრეტივიზმი?

გონივრული გაფრთხილების ხედვა კანონიერების შესახებ ახალ სასამართლო გადაწყვეტილებებს, საკონსტიტუციო ან საკანონმდებლო განმარტებებს უნდა ექცეოდეს, როგორც სამოსამართლო კანონმდებლობას. საერთო სამართლის განვითარება ან საკონსტიტუციო ინტერპრეტაცია არის, სულ მცირე, მოულოდნელობის თვალსაზრისით, უკუქცევითი და ხშირად წინასწარ-

განუჭვრეტადი. ვინ იფიქრებდა, რომ კარდოზო ან ატკინი გააუქმებდნენ ძველ კანონს, რომელიც მოითხოვდა სახელშეკრულებო ურთიერთობას ზიანის ანაზღაურებისთვის? მოსამართლეებს უნდა ჰქონდეთ დისკრეცია კოდიფიცირებული სამართლის სისტემებშიც კი, რადგან კოდექსები ყველაფერს ვერ გაითვალისწინებს. მაგრამ გონივრული გაფრთხილების იდეის მიხედვით, უნდა ვაღიაროთ, რომ მოსამართლეები ამ დისკრეციის გამოყენებისას ქმნიან ახალ კანონს და ასე და ამგვარად, ზიანს აყენებენ სამართლის უზენაესობას.

მაგრამ ეგალიტარული ხედვით, ეგრეთ წოდებული ახალი გადანაცვებილები გამართლებულია, თუ ისინი ასწორებენ თვითნებურ კანონებსა და განსხვავებებს, რომლებიც ვერ იქნება პრინციპებით გამართლებული. პრინციპის დონეზე არ არსებობს განსხვავება მათ შორის, ვისაც ზიანი მიადგა მწარმოებლის დაუდევრობით და სახელშეკრულებო ურთიერთობაში იყო მასთან და ვისაც ზიანი მიადგა სავაჭრო მიწოდების შემდეგ საფეხურზე. მთლიანობა უმჯობესდება მოსამართლეთათვის საერთო სამართლის პრეცედენტების ამგვარად ხელახალი ინტერპრეტაციის უფლების მინიჭებით.

სამართლის გაგება

ახლა კი ორიოდ სიტყვით იმაზე, თუ როგორ ეხება ეს ყველაფერი სამართლის ბუნების შესახებ ხანგრძლივ ფილოსოფიურ კამათს. პოზიტივიზმი მკაფიო ზღვარს ავლებს სამართალსა და მორალს შორის; ინტერპრეტივიზმში ეს ზღვარი ბუნდოვანია, რადგან მიიჩნევა, რომ სამართალი უნდა განიმარტოს იმ ზოგადი პრინციპების შუქზე, რომლებიც საჭიროა ექსპლიციტური ნორმების გასამართლებლად. მნიშვნელოვანი და უგულებელყოფილი კითხვაა, რა სახისაა სინამდვილეში მათ შორის არსებული ხანგრძლივი უთანხმოება. აზრს მოკლებულია როგორც სემანტიკური ან კონცეპტუალური დავა. ეს დავა საფუძველში პოლიტიკური ხასიათისაა.

პოზიტივიზმი იწყება კანონიერების გონივრული გაფრთხილების კონცეფციაში. ის კანონიერებაში სამართლიანობის მიერ შეტანილ მთავარ ელემენტად განიხილავს იძულებამდე წინასწარ გაფრთხილებას. ინტერპრეტივიზმის არჩევანი სხვაგვარია: ის კონცენტრირდება სამართლის წვლილზე პოლიტიკურ მთლიანობასა და მოქალაქეთა თანასწორ მორალურ სტატუსში. ასე რომ, სახელმძღვანელოებში დავის თანმიმდევრობა არასწორადაა გაგებული. ხშირად ამბობენ, რომ, უპირველესად, უნდა გავიგოთ სამართლის ბუნება, სანამ შევძლებთ გავანალიზოთ, რას ნიშნავს სამართლის უზენაესობა. ეს, ალბათ, ბუნებრივიც ჩანს. მაგრამ მე გთავაზობთ საპირისპიროს: ჩვენი მოსაზრება სამართლის ბუნების შესახებ დამოკიდებულია უფრო ცხადად პოლიტიკურ კითხვაზე, თუ რო-

გორ უნდა გავიგოთ სამართლის უზენაესობის არსი. სამართლის უზენაესობა არის ფუნდამენტური საკითხი; სამართლის შენეული გაგება დამოკიდებულია იმაზე, თუ რა პასუხს გასცემ ამ უფრო მეტად ფუნდამენტურ კითხვას.

არ დავმაღავ საკუთარ შეხედულებას. როგორც ბინგამს, არც მე მესმის გონივრული გაფრთხილება, როგორც დამოუკიდებელი, ცალკე მდგომი მორალური პრინციპი. მჯერა, რომ ღირსება და შესაბამისად, კანონიერება საბოლოოდ დამოკიდებული უნდა იყოს არა მხოლოდ კანონმდებლობის ფორმალურ პროცესებზე, არამედ ამ პროცესების შედეგების პრინციპულ მთლიანობაზე.

გონივრული გაფრთხილება ზოგიერთ შემთხვევაში გადამწყვეტია: მაგალითად, სისხლის სამართალში. მაგრამ მთლიანობა მეტად ფუნდამენტური ღირებულებაა და, შესაბამისად, საპარლამენტო სუვერენიტეტთან მიმართებით უპირატესობა უნდა მივანიჭოთ კონსტიტუციონალიზმს, სიტყვასიტყვით გაგებასთან მიმართებით – განმარტების მეთოდებს, და სამართლის უზენაესობის შინაარსობრივ გაგებას, რომელიც ამ პრინციპის სრულფასოვნად გააზრებისთვის არსებითად მიიჩნევს ადამიანის უფლებებს მთლიანობაში.

ამ შეხედულებისთვის არგუმენტები არ შემომითავაზებია, ყოველ შემთხვევაში, აქ, ამ დილით. ახლა ვასაბუთებ მხოლოდ კონკრეტულ გზას სამართლის უზენაესობის პარადოქსის გაგებისთვის, კანონიერებასთან დაკავშირებული დიდი უთანხმოების შესახებ, რომელიც ასახულია ვენეციის კომისიის ანგარიშსა და ბინგამის შესანიშნავ წიგნში. მნიშვნელოვანია, რომ ეს საკითხები აზრს იძენენ მხოლოდ როგორც პოლიტიკური, შეიძლება ითქვას, მორალური უთანხმოებები. უფრო მეტიც, ეს უთანხმოებები განსაკუთრებულად სიღრმისეულია, რადგან ეხება ადამიანის ღირსების ბუნებასა და პოლიტიკური იძულების ლეგიტიმურობას.

მადლობა.